

An Investigation on the Kıyâfetnâme: Neticetü's-Süluk fi Nasihati'l-Müluk

Mustafa Acat (Kapadokya Üniversitesi)

Abstract

Physiognomy is a branch of science with its origins dating back to ancient times, which is formed by examining the relationship of appearance and clothing with the environment of the individual. In this science, which can also be called kıyâfet or firâset in Islamic science, reaching information about people's personalities and morals based on their hair, eyebrows and cheeks is considered as the basic criterion. Within the scope of Kıyâfetname, many studies have been carried out in Turkish literature, including copyright or translation and works written in different genres. (Elbir, 2017: 37) In this study, will examination the kıyâfetname section in the work called Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük written by A'lâyi bin Muhibbî Eş-Şerîf Eş-Şirâzî in the 16th century. In this section, the effect of body perception on the type of politics in the 16th century state administration will be examined. By this means this examination, the effect of the didactic descriptions given to the statesmen and the public in the kıyâfetname part of the work written in the aforementioned policy book on the body will become visible. The interpretation technique of the qualitative research method and the method of cultural hegemony and sociological criticism will be used while conducting the study.

Keywords: Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük, kıyâfet-nâme, body, the concept of body

Kıyâfetname Üzerine Bir İnceleme: Neticetü's-Süluk Fi Nasihati'l-Müluk

Özet

Fizyonomi, dış görünüşün, giyimin bireyin çevresiyle olan ilişkisini incelemesiyle meydana gelen, kökeni çok eski zamanlara dayanan bir bilim dalıdır. İslam ilminde kıyâfet ya da firâset olarak da adlandırılabilen bu bilimde, insanların saç, kaş, yanak gibi uzuvlardan yola çıkılarak kişilikleri ve ahlâkları hakkında bilgiye ulaşma temel ölçüt olarak ele alınmıştır. Kıyâfetname türü kapsamında Türk edebiyatında telif ya da tercüme ve farklı türden yazılan eserlerin içerisinde olmak üzere birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada 16. Yüzyılda A'lâyi bin Muhibbî Eş-Şerîf Eş-Şirâzî tarafından siyasetname türünde kaleme alınan ve Dr. Yusuf Gökkaplan tarafından doktora tezi olarak çalışılan Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük isimli eserde bulunan kıyâfet-name bölümü 16. yüzyıl devlet yönetiminde beden algısının siyasetnâme türüne olan etkisi bakımından incelenecektir. Bu inceleme sayesinde siyasetnamede türünde yazılmış eserin kıyâfetname kısmındaki devlet adamları ve halka öğütler için verilen didaktik tasvirlerin karakter üzerindeki etkisi görünür hale gelecektir. Söz

konusu çalışma yapılırken nitel araştırma yönteminin yorumlama tekniğinden ve kültürel hegemonya ile sosyolojik eleştiri yönteminden yararlanılacaktır. Çalışmanın yöntem konusunda, kıyâfet-nâme türünde beden algısı üzerinden yapılacak yeni çalışmalara örnek olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Neticetü's-Sülûk fi Naşihati'l-Mülûk, kıyâfet-nâme, beden, beden olgusu.

Giriş

a. Kıyâfet-name nedir?

Antik Yunan medeniyetinden Arap medeniyetine daha sonra da Fars medeniyetiyle Osmanlı medeniyetine kültürel etkileşim sonucu geçmiş olan Fizyonomi İslâmiyet de ki adıyla Firâset, insanın dünyada yaşayan diğer canlıları anlamlandırmak için olayların görünmeyen tarafını ele alan, *Hükmi Firâset*, *İlm-i İhtilac*, *İlm-i İsr*, *İlm-i Kef*, *İlm-i Kıyâfet* gibi alt dallara ayrılan ve bazı alt dallarından ötürü kimi zaman gelecek olaylar hakkında tahminde bulunabilen bir ilim dalıdır. Bu ilim çerçevesinde Türk edebiyatında yazılmış eserlerde metnin içerisine zaman zaman ayet, hadis gibi dini metinler eklenmiştir. Bunun sebebi olarak ise gelecekte haber vermenin İslâmiyet anlayışına ters olmasının toplum tarafından olumsuz bakılmasını önlemek amacıyla (Türk, 2007:10).

Firâset ilminin bir alt kolu olan *İlm-i Kıyâfet* ise insanların dış görünüşlerinden yola çıkarak ruhsal çözümleme çerçevesinde ahlakî ve kişilik özelliklerini görünür hale getirmeyi amaçlayan ilimdir. Türk Edebiyatı'nda yazılan kıyâfet-nâmeler incelendiğinde bu eserlerin edebî kıymet kaygısı ile yazılmadığı, bundan ötürü de sanatsal değer taşımadığı görülmektedir (Türk, 2007:10).

Kıyâfet-nâmeler *Kıyâfetü'l-isr* ve *Kıyâfetü'l-beşer* bir diğer adıyla *Kıyâfeü'l-ebdân* olarak ikiye ayrılmaktadır. *Kıyâfetü'l-isr* insanların ve binek hayvanların ayak izlerinden yapılan cinsiyet, yaş ve fizikî özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan ilimdir. *Kıyâfetü'l-beşer* ise insanın bedeni üzerinden ahlakî özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan ilimdir (Tayşi, 1979: 92).

Batı edebiyatında ilk örneğini M.Ö. V. yüzyılda Hipokrat'ın verdiği kıyâfet ilmi tek başına bir eser olmuş ya da farklı eserlerin içerisinde bir bölüm teşkil etmiştir. Mensur, manzum ya da mensur-manzum şeklinde karşılaşılmaktadır. Türk edebiyatında ilk örneğini Hamdullah Hamdi'nin verdiği kıyâfet-name türünde birçok eser kaleme alınmıştır. Şeyh Baba Yusuf, Seyyid Lokman Çelebi, Şeyh Ömerü'l-Halvetî, Avan-zâde Mehmed Süleymân, Seyyid Lokman Çelebi bu türde eser yazan kişilerden bazılarıdır. Bu çalışmada da Gökkaplan

tarafından 2019 yılında doktora tezi olarak yayınlanan 16. yüzyıl yazarlarından olan A'lāyi bin Muhibbi Eş-Şerif Eş-Şirāzî'nin *Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük* eserinde bulunan kıyâfet-nâme bölümü incelenecektir.

b. A'lāyi bin Muhibbi Eş-Şerif Eş-Şirāzî

Asıl adı Mehmed olan Alâi b. Muhibbî eş-Şirâzî, isminden de anlaşıldığı gibi Şirazlıdır. Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına ne zaman geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte doğum ve ölüm tarihi de bilinmemektedir. 16. Yüzyılda yaşamış olan yazarın eserleri incelendiğinde Arapça ve Farsçayı iyi bildiği görülmektedir. Kur'an tefsiri, İslâm tarihi, hadis, siyâset alanlarına yazdığı Türkçe, Arapça ve Farsça eserleri bulunmaktadır (Alpaydın, 2018:439-441). Çalışmanın konusu olan, siyâset-nâme türünde yazılan ve ahlak kitabı özelliği gösteren *Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük* isimli eser şairin 16. yüzyılda kaleme aldığı eserlerdendir.

c. Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük

1558-1559 yıllarında Osman Türkçesi ile kaleme alınan *Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük* isimli eser, Gazalî'nin Arapça olarak yazdığı *Nasihati'l-Mülük* isimli eserinin genişletilmiş tercümesidir. Şehzâde Beyazid için yazılan eser Şehzade Beyazid'in ölümü üzerine 2. Selim'e sunulmuştur. Muhibbi'nin söz konusu eseri çevirirken orijinal metnin dışına çıkması eserin mütercimi olmakla birlikte aynı zamanda müellifi olduğunu göstermektedir. Kendi katkılarının olduğu bölüme *Neticetü's-Sülük* adını vermiştir (Gökkaplan, 2019: 5).

Eserde insanların görünüşü ile karakteri genellikle iyi, kötü ve orta halli olarak değerlendirilmiştir. İdeal bir insanın nasıl olması gerektiği anlatılırken sözlerinin kabul görmesi ve daha etkili olması amacıyla çeşitli kaynaklardan yararlanılmıştır. Aristoteles, Latîfe, Şeyh Nizâmi ve hüsam lügati bu kaynaklar arasındadır.

Bedenin belden yukarısı olarak nitelendirilebilecek olan gövde üzerinde fazlaca durulmuş, gövdedeki organlar, kıllar ve eylemlerin karakter üzerindeki etkisi daha fazla detaylandırılmıştır. Daha çok gündelik hayatta görülebilir ve duyulabilir somut beden parçaları üzerinde durulmuştur. Cinsel organların beden ve ruh üzerindeki etkisine değinilmemesi dikkat çekici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Cinsel uzuvların, mahremiyet algısı ile düşünülmesinin, böyle bir tasarrufun oluşmasında etkili olduğu söylenebilir.

Kapsam

Bu çalışmada, Gökkaplan tarafından 2019 yılında doktora tezi olarak yazılan *Neticetü's-Sülük Fi Nasihatil Mülük* adlı eserin [93a] ile [97a] numaralı varakları arasında yer alan ve kıyâfet-

nâme özelliği gösteren bölüm esas alınmıştır. Eserin çeşitli yazma kütüphanelerinde birçok nüshası bulunmaktadır. Gökkaplan, tezinde bu nüshanın tercih edilmesini şu şekilde ifade etmiştir: “Eser, 966/1558-59 yılında tamamlanmıştır ve müellifin elinden çıkan nüshanın da bu nüsha olduğu tespit edilmiştir.” (Gökkaplan, 2019: 5). Bu çalışmasında Osmanlı Türkçesiyle yazılan eseri transkripte etmiş, dilbilgisi özelliklerini incelenmiş, kelimelerin metinde hangi bağlamda kullanıldığının karşılıklarını Türkiye Türkçesiyle dizin bölümünde belirtmiş, son olarak da Arapça ve Farsça yazılmış kısımların Türkiye Türkçesi karşılıkları verilmiştir. Bu çalışma yapılırken tezde bulunan kısımdan ve dizinden yola çıkılmıştır.

Bulgu

Kıyâfet-nâme bölümünde insan uzuvlarının karakter üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Daha sonra bedenın uzuv ve parçalarından eylemlerden, sözden yola çıkarak karakterin beden üzerindeki etkisinin tespitleri yapılmıştır. Eserde geçen tespitler bu çalışmada üç ana başlık altında toplanarak bir sınıflandırmaya tabî tutulmuş, bazı durumların daha iyi anlaşılması için tablolarla desteklenmiştir.

A. Bedenden Hareketle Karakter Tespiti

Eserde karakter, bedenın parçalarından hareketle tespit edilen soyut bir algı olarak ele alınmıştır. Bedenin çeşitli parçaları aslında karakterin birer göstergesidir. Bu yönüyle diğer eylemler ve ağızdan çıkan sözler bedenle ilişkilendirilerek karakter analizi yapan unsurlardandır.

1. Kıl

Eserde kıl iri, yumuşak ve orta halli olmak üzere üç sınıflandırmaya tabî tutulmuştur. İri kıl, insanın cesur olduğuna, yumuşak kıl insanın korkak olduğuna, irilikte ve kalınlıkta orta halli olan kıl ise insanın şehvet sahibi ve hırslı olduğuna işaretler. Burada iri kılın beden üzerinde olumlu bir özelliği olduğu, yumuşak kılın olumsuz bir özelliğinin olduğu görülmektedir. Orta halli olan kılın yorumu ise kişiden kişiye olumlu ve olumsuz özellik gösterdiği görülmektedir. Eserde kılların özelliklerinin haricinde oldukları yerler de kılın bedenden hareketle karakter üzerindeki etkisi ön plana çıkarılmıştır. Boyunda ve kürek kemiklerinin üzerinde olan kıllar cesarete işaret etmekten aynı zamanda ahmaklığa da işaret etmektedir. Bunun yanı sıra göğüs ve karının kıllı olması ise sadece ahmaklığa işaret etmektedir. Omuz, kürek kemiği, göğüs ve karın kıllarından bahsedilmesi ve bedenın sadece belden yukarısının ele alınması

sadece bu noktalarda meydana gelen kılların insan karakterinin üzerindeki etkisini göstermektedir.

2. *Beniz:*

Eserde beniz renklerine göre tasnif edilmiştir. Kızıl beniz insanın aceleci olduğuna, hemen öfkelendiğine ve kızgın olduğuna; hastalısız sarı beniz iç yüzün kötülüğüne ve sahiplerinin anlaşılmasının zor olduğuna, aklı kızıllı yani beyaz ile kırmızı arasında kalmış beniz övülmeye değer ahlaka sahip ve yaradılış mizacının doğru olduğuna, saf kızıl beniz ise siyasete yani o kişinin devlet işlerine daha yatkın olduğuna işarettir. Siyahla sarı arasında kalmış beniz kötü ahlaka, buğday tenli beniz ise zekiliğe ve övülmeye değer ahlaka işaret ettiği görülmektedir.

Sarı ve siyah ile sarı arasında olan beniz kötüye işaret etmektedir. Fakat burada insanların sağlık durumuna göre bir sınıflandırma söz konusudur. Yani hastalısız sarı beniz kötü nitelik göstermektedir. Tamamen kızıl beniz sahibinin kötü özelliklerinin olduğuna, beyaz ile kırmızı arasında kalmış beniz ise sahibinin ortalama bir insan olduğuna ve bu insanın övülmeye değer ahlaka sahip olduğuna değinilmiştir. İyi olan beniz ise buğday tenli yani esmer olan benizdir. Burada beden ruh üzerindeki etkisi ve ahlakın belirlenmesindeki rolü ön plana çıkmış ve ruh tahlilinin beden üzerinden yapılabileceğine işaret edilmiştir.

3. *Alın*

Eserde damarsız ve açık alının düşmanlığa ve uygunsuz işlerle uğraşmaya, büyük alın sahibinin ağır hareketli olduğuna, orta alının ise anlama kuvvetine ve gerçek fikre işaret ettiği görülmektedir. Alın doğrudan insanın zihinsel yapısıyla ve karakteriyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca eserde alının şeklinden sonra alın üzerinde bulunan kıvrımların da karakter üzerindeki etkisine değinilmiştir.

Alın ve kaş arasında bulunan kıvrım hiddete ve her zaman zekâsız işlerle uğraşmaya, yanak tarafında kıvrım bulunan alın zekâyâya, alında çok kıvrımın olması da ekşi suratlılığa ve vurdumduymaz olmaya işarettir. Burada alının sadece yapısının değil, üzerindeki bulunan kıvrımların da karakter üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.

4. *Kaş*

Eserde kaş ile ifade edilenler şu şekildedir: Kaşta kılın çok olması gam ve kedere işaret etmektedir. Çekik kaş olarak nitelendirilen kaş ise kibirlenmeye ve kendini beğenmeye delildir. Burun tarafından kaşın inceliği düşmanlıklara delildir. Yanak tarafından kaşın yüksekliği ve laf vurmaya delildir. Arası açık kaş ferahlığa ve sevince delildir. İnce kaş zekâyâya, güler

yüzlülüğe, sevince ve nefsin güzelliğine delildir. Uzunlukta, kısalıkta, yoğunlukta, incelikte orta yollu olan kaş insanın sertliğinin ve yumuşaklığının ortalamasına işaret etmektedir.

Kaş konumu ve şekli bakımından incelenmiştir. Ayrıca kaşı oluşturan kılların yoğunluğu da incelenmiştir. Burada kaşın konumunun, şeklinin ve kılının karakter üzerindeki etkisi görülmektedir.

5. Göz

Gözün Nitelikleri	Göz Renkleri	Göz Kusurları
<i>Büyük göz</i>	<i>Siyah göz</i>	<i>Şaşılık</i>
<i>Küçük göz</i>	<i>Yeşil göz</i>	<i>Şaşı göz</i>
<i>Orta boyda olan göz</i>	<i>Gök göz (mavi göz)</i>	<i>Titreyici göz</i>
<i>Çukura batmış göz</i>	<i>Gayet kara olmayan göz (Kahverengi göz)</i>	
<i>Yüz üzerine çıkmış göz</i>		

Tablo 1

Eserde gözün çeşitleri, rengi ve kusurlarına değinilerek karakter üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Göz, akılla doğrudan ilişkilendirilmiş ve insanın zekâsına olumlu- olumsuz etkilemiştir. Muhibbi, gözün insan üzerindeki etkisi tanıtmadan önce kendisine bir dayanak oluşturmak için Aristoteles'in İskender'e yazdığı *kıyâfet-nâme*'den bir örnek almıştır. "*Arastatalis, siyâset kitabında buyurur ki "Ey İskender! Gözlerdeki işaret seni yanıltmaz."*"

5.1 Gözün Nitelikleri

Eserde gözün nitelikleri incelendiğinde beş başlık altında bir sınıflandırma yapılabilir: Büyük göz, küçük göz, orta boyda olan göz, çukura batmış göz ve yüz üzerine çıkmış göz. Büyük göz sahibi insanların olgun mizaca sahip olduğuna, küçük göz hafifliğe, orta boyda olan göz hafif ruhluluğa, çukura batmış göz aldatma, hileye ve fesada, yüz üzerine çıkmış olan ve Farsçada hıttta denilen göz ise hayasızlığa, hemencecik öfkelenmeye, çok yemek yemeye, utangaçlığa, cahillliğe ve ahmaklığa delildir. Gözün niteliklerinin karaktere doğrudan etki etki ettiği görülmektedir.

5.2 Göz Renkleri

Muhibbi, karakterin göz renkleri üzerindeki etkisini şöyle anlatmıştır: gayet siyah göz kara sevdaya, yeşil göz utanmazlığa ve öfkeli olmaya; gök yani mavi olup beyaza mail olan göz korkaklığa ve ahmaklığa; gayet kara olmayan yani kahverengi göz akla; küçük, titreyici ve mavi olan göz hayâsızlığa, namussuzluğa, aldatmaya, hileye ve şehvetperestliğe; safran sarılığına mail olan mavi göz yaramaz sıfatlara; firuze renginde olan ve Türkçede çini göz olarak adlandırıldığı söylenildiği yeşil göz yaramaz sıfatlara; kızıl veya beyaz noktaları olan yeşil göz ise yaramazlıklara delildir. Göz renkleri siyah, yeşil, kahverengi ve mavi olmak üzere dörde ayrılmış, renklerin kişinin karakterinin beden üzerine bir yansıması olduğuna işaret edilmiştir.

5.3 Göz Kusurları

Eserde bulunan beniz başlığı incelendiğinde hastalıklı sarı benzin insan ruhuna etkisi olmadığı ifade edilmiştir. Fakat gözün karakter üzerindeki etkisinden bahsedilirken hastalık olarak da gösterilebilecek olan göz kusurları yani şaşılık ve gözün titremesi kişinin karakterinin bir yansıması olarak ele alınmıştır. Bunun sebebi olarak ise doğuştan gelen hastalıkların kalıcı olabileceği düşüncesidir. Doğuştan gelen ve o dönem içerisinde tedavisi olmayan hastalıklar insan karakterini doğrudan etkileyen etmenler arasında gösterilmektedir.

6. Burun

Eserde burun, büyüklüğüne ve şekline göre değerlendirilmiştir. Burun ince ve uzun olursa hafifliğe, korkaklığa ve aceleci davranmaya, Arapçada fatas denilen yassı burun ise akılsızlığa, kibirlenmeye ve şehvete, Geniş burun deliği kin gütmeye ve hasede, uzunlukta, kısıklıkta, darlıkta ve bollukta orta yollu olan burun ise zekilik ile hasselerin sağlığına delildir. Eserde burunun şekline ve deliklerinin genişliğine göre incelenmiştir. Burada insan bedeninin bir parçası olan burnun kişinin zihinsel yapısının ve karakterinin belirlenmesinde doğrudan ilişkili olduğu söz konusudur.

7. Ağız ve Dudak

Eserde bol ağzın korkaklığa ve yüreksizliğe delil olduğu ifade edilmiştir. Ağızın bir parçası olan dudak ise rengine ve kalınlığına göre bir sınıflandırmaya tabî tutulmuştur. Kalın dudak ahmaklığa ve tabiatın kalabalığına, ince dudak bireyin anlayışlı ve becerikli olması ile tabiatın güzelliğine işarettir. Dudağın aklığı, kızıllığı ve göklüğü yaramazdır. Ağız ve ağzın bir parçası olan dudak birlikte ele alınmış, dudak renklerine göre bir sınıflandırılma yapılmış, dudağın orta

halli rengi hakkında bilgi verilmemiştir. Burada insan bedeninin uzuvlarının arasında bulunan ağız ve dudak, insanın kişilik özelliklerini doğrudan etkilediği görülmektedir.

8. *Diş*

Eserde ağızın bir parçası olan diş, küçük, uzun, orta halli ve eğri büğrü yani birbirinin üzerinde çıkmış diş olarak alınmıştır. Küçük diş ki arası açık olan niyetin zayıfına ve bânının zayıflığına, uzun büyük diş, şerre meyletme ve fitne koparmaya, büyüklükte, küçüklükte, darlıkta ve açıklıkta orta olan diş doğru söylemeye ve iyi söylemeye delalet eder. Eğri büğrü ve birbirinin üzerine çıkmış dişler aldatmaya, hileye, tabiatın düzensizliğine ve vezinsizliğe delildir.

Ağızın bir parçası olan diş, küçük, orta halli ve eğri büğrü olmak üzere üç özellik bakımından değerlendirilmiştir. Ağızın bir parçası olan ve uzuv olmayan diş karakterinin belirlenmesinde etkili bir parçadır. Bununla birlikte orta halli diş ile eğri büğrü diş söylemek eylemiyle ilişkilendirilerek eylemler üzerindeki etkisi de ele alınmıştır.

9. *Sırt*

İnce sırt hafifliğe, beyinsizliğe, gayet büyük sırt kibirlenmeye, orta halli olan sırt akıl ve anlama gücüne delildir. Sırtın inceliğinin, büyüklüğünün ve orta halli olmasında kemiklerin gelişmişliğine ya da az gelişmişliğine bağlıdır. Eser detaylı incelendiğinde aslında sırttan bahsederken üstü kapalı olarak sırtı oluşturan kemiklerin yapısı hakkında da bilgi verilmiştir. Sırtın insanların zihinsel yapısının ve karakterin yapısı sonucu oluştuğuna işaret edilmektedir.

10. *Sakal*

Sakal, eserde kılların Yufka sakal iyi yaradılışa; yuvarlak sakal onurluluğa, ağırbaşlı olmaya; gayet uzun sakal akılsızlığa; çok kıllı sakal yani belmeriş ki Türkçe ona kabasakal derler ahmak ve sert mizaçlı olmaya, kendini beğenmişliğe, lakırdı ve boş vurmaya yani boş söz söylemeye işaret eder.

tāşağı dābaya dēnür bād-gend

saçalı kabaya dēnür belme-riş

Yukarıdaki beyit, eserde Hüsam lügatinden alınmıştır. Bu beyitle kendisine bir dayanak göstermiş, kaba sakal adlandırmasının Farsçada da görüldüğü belirtilerek yapılan isnat güçlendirilmiştir.

Bedenin bir parçası olan sakal yufka, yuvarlak, uzun sakal ve çok kıllı sakal olmak üzere dörde ayrılmıştır. Sakalda dikkat edilmesi gereken en önemli nokta zıtlıkların

bulunmamasıdır. Yani yufka sakalın, yuvarlak sakalın, uzun sakalın ve kaba sakalın zıttı bulunmamaktadır. Yüzün bir parçası olan sakalın karakteri etkilediği görülmektedir.

11. Yüz ve yanaklar

Eserde yanakların etli olması yaradılışın karalığına, hislerin bulanıklığına, eti az olan yüz zekiliğe, anlamaya ve her işte gayretle çalışmaya; gayet yuvarlak yüz bölüğe, gayet uzun yüz öfkeli olmaya; gayetle büyük yüz ağır hareketliliğe, gayet küçük yüz hafifliğe, beyinsizliğe, cahilliğe ve yalakalığa; büyüklükte, küçüklükte, uzunlukta, yuvarlaklıkta, etli ve etsiz olmakta orta halli olan yüz beğenilen davranış ve sözlere delildir. Yüz et, şekil ve ölçü bakımından incelenmiştir. Yanağın ise sadece et yapısından bahsedilmiştir. Bedeni oluşturan bu iki unsurun insanı karakteristik özellikleri, zekâ yapısı, yaşam tarzı ve söylediği sözler bakımından etkilediği görülmektedir.

12. Kulak

Bedenin bir parçası olan kulak eserde boyutuna ve üzerindeki kıllara göre değerlendirilmiştir. Büyük kulak ömür uzunluğuna, tez huysuzlanmaya; gayet küçük kulak geçimsizliğe, merhametsizliğe ve ömrün kısalığına; gayet büyük kulak ki kalın ve düşkün olan, cahilliğe ve tabiatın kabalığına delildir. Kıllı kulak işitmenin iyiliğine, cahilliğin çokluğuna, anlama azlığına delildir. Tepeye doğru kalkmış uzun kulak ki hayvan kulağına benzer ömrün uzunluğuna, gayretin büyüklüğüne delildir.

13. Boy

Eser incelendiğinde boy, uzunluğuna ve kısalığına göre bir sınıflandırılmaya tabî tutulmuştur. Uzun boy mübarek olmaya, yaradılışın sade olduğuna; kısa fitne koparmaya, kindar ve sürekli başka kişilere düşmanmış gibi davranmaya, orta boy hikmete, zekâyâ ve sıfatlarda ortalama olmaya delildir. Bununla birlikte boy uzun ve kısa insanlar üzerinden değerlendirilmiş, orta boy hakkında bilgi verilmemiş ve insanın karakteri üzerinde doğrudan etkili olduğu dile getirilmiştir.

14. Boyun

Eserde kısa boyunun hileye ve hainliğe; gayetle uzun ve ince boyunun korkaklığa ve ahmaklığa; yoğun boyunun yani kalın boyunun cehalete ve eğlenceye; orta boyun mizacın ortalamasına işaret ettiği görülmektedir. Boyun kısa, uzun-ince ve kalın olmak üzere üçe farklı

şekilde ele alınmıştır. Bu üç parça da insanın karakteristik yapısının beden üzerindeki yansımasıdır.

15. Gövde

Eserde gövdenin bütünün oluşturan parçaların değerlendirilmesi görülmektedir. Küçük karın anlama ve zekiliğe; büyük karın hırsa ve şehvete; yassı arka gövdenin kuvvetine, kibirlenmeye ve hiddete; bükülmüş arka iyi fikre ve zekiliğe; yassı kürek ahmaklığa delildir. Gövde karın ve arka yani bel olarak iki bölüme ayrılmıştır. Karının büyüklüğü ve küçüklüğü hakkında bilgi verilirken orta hallisi hakkında bilgi verilmemiştir. Bel ise eğri ve yassı olarak ikiye ayrılmıştır. Ayrıca belin bir parçası olan kürek kemiğine de değinilmiştir. Bu üç parça yani karın, bel ve kürek kemiği insan zekâsının ve karakterinin beden üzerindeki olumlu/olumsuz etkilediği görülmektedir.

16. İncik/Baldır

Eserde bedenin belden aşağısı olarak adlandırılabilen kısmı detaylı bir şekilde ele alınmamış, sadece baldırlardan bahsedilmiştir. Uzun incik yani baldır cahilin muhabbetine, kibirlenmeye, kısa incikler hile ve geçimsizliğe, orta halli olan baldırlar cesarete ve cömert olmaya işaret eder. Baldırlar tıpkı vücudun belden yukarısı sayılabilecek uzuv ve parçaları gibi karakterin bedeni etkilemektedir.

17. Parmak, Tırnak ve Avuç içi

Eserde eli oluşturan parmak, tırnak ve avuç içinin bir bütün olarak karakter tespitinde yararlanıldığı görülmektedir. Uzun parmaklar anlama ve idrake, kısa parmaklar insanın tabiatının cesur olduğuna, avuç içinin ve parmakların yumuşaklığı akıl ve idrake işaret eder. Beyaz tırnak gayet beğenilmiştir, zekiliğe delildir. Kusurlu tırnaklar yaramaz ahlaka delildir. Eserde parmaklar boyutuna ve yumuşaklığına göre değerlendirilmiş, karakteri ve zekâyı etkilemektedir. Avuç içi ise tek şekilde ele alınmış, karakteri etkilemektedir. Parmakların parçaları olan tırnaklar ise parmaklar gibi karakteri etkilemektedir.

18. Et

Eserde iri etin yaramaz huya ve anlamının zayıflığına işaret ettiği görülmektedir. Bedenin iri olmasının insan ruhuna olumsuz nitelik kazandırdığı görülmektedir. Eserde et tek şekilde ele alınmıştır. Zayıflığın ve orta kilolu olmanın beden ve ruh üzerindeki etkisi hakkında bilgi verilmemiştir.

B. Eylemlerden Hareketle Karakter Tespiti

Eserde sadece vücut uzuvlarının beden ve ruh üzerindeki etkisi incelenmemiş, bu uzuvların gerçekleştirdiği eylemlerin de doğrudan karakter üzerinde etkili olduğu da belirtilmiştir. Bu kısım ise üç başlık altında incelenmiştir.

1. Göz Kırpma

Çok çok ve tez tez göz açıp kapamak aldatmaya ve hileye delildir. Tez tez ve geç geç açıp kapatmakta orta yollu olan göz, akıllı ve anlama gücüne sahip olmaya delildir. Eserde göz, akılla doğrudan ilişkilendirilmiş ve insanın zekâsını ve karakterini olumlu ve olumsuz etkileyen durum olarak ele alınmıştır.

2. Söylemek, Soluk Almak ve Hareket etmek

Tez tez ve çağıra çağıra söylemek cehalete; soluğu uzun çekmek yüksek gayret olduğuna; soluğu kısa çekmek iç yüzün zayıflığına işarettir. Gecikerek söylemek ve gecikerek hareket etmek insanın kötü idrake sahip olduğuna delildir. Sözde ve harekette süratli olmak tez anlama olduğuna delalet eder.

Eserde insanın hızlı ve yüksek sesle konuşması karakterle doğrudan ilişkili tutulmuştur. Yavaş nefes almak, konuşmak, hareket etmek insanın kötü vasıflar taşıdığına işaret ederken hızlı konuşmak ve hareket etmek insan üzerinde olumlu etki bırakmaktadır. Konuşmanın, nefes almanın ve hareket etmenin insan karakterinin yansıması olduğu görülmektedir.

3. Gülmek

Çok gülmek, gülerken ele vurmak veya dize vurmak aklın zayıflığına, hasede ve necle; kakhaha ile gülmek hayâsızlığa ve cehalete; tebessüm yoluyla gülmek yani yarım gülmek iyi ahlaka, utanmaya ve hayâya; gülmemek mizacın zayıflığına ve hastalığına delildir.

Eserde çok gülmenin ve kakhaha ile gülmenin karakterin zayıflığına, gülmemenin insanın hastalığına veyahut mizacın zayıflığına, tebessüm ile gülmenin ise karakterin güzelliğine işaret ettiği görülmektedir. Bu eylem karakterle doğrudan ilişkilendirilmiş ve insan karakterini olumlu ya da olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

4. El Vurmak

Çok gülmek, gülerken ele vurmak veya dize vurmak aklın zayıflığına, hasede işarettir. Eserde ellerin eylem üzerindeki etkisi ve karakter üzerindeki etkisini görmek mümkündür. Çok

gölmek eyleminin karakterle doğrudan etkileşim halinde olarak beden üzerinde etki etriği görölmektedir.

C. Sesten Hareketle Karakter Tespiti

Eserde yoğun sesin kibirlenme ve akılsızlığa; iyi sesin ise akılsızlığa işaret ettiği görölmektedir. Sesin orta halli olmasına dair bir bilgi verilmemiş ve iyi ve kötü sesin olumsuz karakter özelliği gösterdiği belirtilmiştir.

SES	SÖYLEMEK
YOĞUN SES	TEZ TEZ VE ÇAĞIRA ÇAĞIRA SÖYLEMEK
<i>Kibirlenme ve akılsızlığa işaret</i>	<i>Cehalete işaret</i>

Tablo 2

Tez tez ve çağıra çağıra söylemek yoğun sesle dolaylı olarak ilişkilendirilmiştir. Anlamsal olarak birbirlerini tam olarak karşılama da aslında cehalet akılsızlığın sonucu ortaya çıkmaktadır şeklinde bir yorum yapılabilir. Ses, diğer uzuv ve uzuvların parçaları gibi karakterin beden üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Neticetü's-Sülük fi Naşihati'l-Mülük isimli eser karakterin beden üzerindeki etkisi bakımından incelendiğinde uzuvların, beden bütünü oluşturulan parçaların, eylemlerin ve sesin doğrudan ya da dolaylı olarak karakteri ve zekâyı etkilediği görölmektedir. Bu özellikler halka telkinin göstergesidir. Öyle ki kıyâfet-nâme türünde yazılan kısmın başında insanların bazı olumsuz özelliklerinin verildikten sonra "böyle âdemden uzak dur!" şeklinde ibareler görölmektedir.

Kıl, beniz, alın, kaş, göz, burun, ağız-dudaklar, diş, sırt, sakal, yüz ile yanaklar, kulak, boy, boyun, gövde, indik-baldır, parmak, tırnak, avuç içi, et gibi uzuvların ve parçaların beden üzerinden karakter tespitinin yapılabileceğini ve bireyin zihinsel yapısı hakkında çıkarım yapılabileceğini göstermektedir. Göz kırpmak, söylemek, soluk almak, hareket etmek, gölmek, el vurmak gibi eylemler de beden ile bir bütün oluşturarak insan karakterini ve zihinsel gelişimini etkilediği görölmektedir. Ses de diğer uzuvlar ve parçalar gibi insan karakterini etkilemektedir. Bu bilgilerden hareketle 16. Yüzyılda halkın hem de devlet yöneticilerinin karakteri beden algısını olumlu ya da olumsuz, doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bir faktör olduğu görölmektedir.

Kaynakça

- Alpaydın, M.A. (2018). Alâ b. Muhibbî eş Şîrâzî ve Müşkilü'l Kur'ân'a Dair Risâlesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 437-469.
- Gökkaplan, Y. (2009). *Netîcetü's-Sülûk fi Naşîhati'l-Mülûk (Metin, Dizin, İnceleme)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Maden, S. (2017). Türk Edebiyatında Kıyâfet İlmi ve Kıyâfetnameler. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 11-22.
- Tayşi, M.S. (1979). Kıyâfet İlmi ve Seyyid Lokman Çelebi'nin Kıyâfet-nâmesi. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 4(2), 91-112.
- Türk, G. (2007). *Anadolu Sahasına Ait Bir Kıyâfet-nâme Örneği Üzerine İnceleme*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.